

Факторна структура різних видів комунікативно-мовленнєвих стилів студентів

Ю. А. Цьось

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна

Paper received 30.08.2016; Accepted for publication 10.09.2016.

Анотація. У статті наведені результати емпіричного вивчення комунікативно-мовленнєвих стилів студентської молоді. Окреслено поняття комунікативно-мовленнєвий стиль та зазначені його істотні характеристики. Графічно зображено процентний розподіл прояву стилів з найбільшою щільністю об'єктів, таким виявились: прямий-стислий, непрямий-стислий, прямий-розгорнутий, непрямий-розгорнутий та комбінований. Здійснено факторний аналіз виділених стилів та його інтерпретація. Показано найбільш істотні факторні зв'язки та їх психологічний зміст.

Ключові слова: комунікативно-мовленнєвий стиль, комунікативно-мовленнєва поведінка особистісні характеристики, факторний структура.

Вступ. Успішне формування та функціонування соціально активної особистості можливе лише за умови її ефективної взаємодії з навколишнім світом. На думку Т. О. Піроженко саме «комунікативна взаємодія» та «мовленнєві стилі» є тими базовими ознаками, які забезпечують успішність реальних взаємин між соціальними партнерами [5]. На нашу думку, доцільним видається поєднання цих ознак і розробка поняття «комунікативно-мовленнєвого стилю» особистості.

Оскільки зміни в особистісних стосунках з навколишнім світом виявляються у процесах емоційно-вольової, інтелектуальної та особистісної сфери, очевидним є взаємозв'язок комунікативно-мовленнєвого стилю з особистісними характеристиками індивіда, що, у свою чергу, відкриває нові горизонти психологічного дослідження мовленнєвої активності людини в умовах реальної міжособової взаємодії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням комунікативно-мовленнєвого аспектів людської життєдіяльності займалися такі вчені як Н. І. Ашиток (комунікативно-мовленнєві вміння), Л. В. Засекіна (мовна особистість), Н. М. Карташова (комунікативно-мовленнєва інактивність в підлітків), Ю. М. Лук'янова (комунікативна мовленнєва компетенція), Є. М. Мехоніна (комунікативно-мовленнєва категорія), М. Ю. Олешков (комунікативно-мовленнєві стратегії), М. О. Орап (мовленнєвий досвід), Т. О. Піроженко (комунікативно-мовленнєвий розвиток), Н. І. Рябова (комунікативно-мовленнєва компетентність), Є. В. Трапезнікова (комунікативно-мовленнєвий компонент інтелектуальної культури), W. Gudykunst and S. Ting-Toomey (verbal communication styles), S. Suzuki (structural features of informal argument) та ін.

Проаналізувавши та систематизувавши основні підходи до операціоналізації даного поняття, логічним видається визначення комунікативно-мовленнєвого стилю – як системної характеристики індивіда, яка зумовлює комунікативно-мовленнєву поведінку людини, і визначає провідний спосіб вирішення нею комунікативних задач, а також характер взаємодії з оточуючим світом за допомогою мовлення. При цьому комунікативно-мовленнєва поведінка розглядається нами як сукупність мовленнєвих актів для встановлення ефективної комунікативної (суб'єкт-суб'єктної) взаємодії. Комунікативно-мовленнєвий стиль – це нове поняття, яке вміщує в собі як набір

індивідуально-своєрідних психологічних способів до координування власної комунікативної поведінки, так і внутрішні особистісні властивості конструювання значень за допомогою мови.

Мета статті – визначити факторну структуру найбільш вживаних видів комунікативно-мовленнєвих стилів серед студентської молоді.

Виклад основного матеріалу та результати дослідження. Дослідження відбувалося на базі Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна. Вибірку склали 167 студентів (128 дівчат та 39 хлопців) різних спеціальностей, середній вік яких 17,2 роки. Процедура експериментального дослідження відбувалася в три етапи: 1) дослідження особистісних якостей студентів, а також визначення стилів діяльності, пізнання, життя, які нерозривно пов'язані зі стильовою організацією особистості («Особистісний опитувальник ЕРІ», опитувальник «Ціль-Засіб-Результат», методика «Вільне сортування слів», «Фігури Готшильда», «Діагностика емоційного інтелекту», тест «Оцінка рівня комунікабельності, опитувальник В. Гербачевського); 2) вивчення структури неформальної аргументації (метод Ш. Сузукі); 3) визначення провідного комунікативно-мовленнєвого стилю (програмне забезпечення «SPSS»).

Беручи до уваги групи комунікативно-мовленнєвих стилів з найбільшою щільністю об'єктів (рис. 1), виділених на основі дискримінантного аналізу, варто відмітити декілька особливостей. Найбільший відсоток студентів (38,7 %) виявляє комбінований (прямий/непрямий, складний/стислий) комунікативно-мовленнєвий стиль. Це означає, що більшість студентів використовують різноманітні способи аргументації в процесі міжособової взаємодії. Висловлення чіткої позиції щодо запропонованого питання може виражатись як на початку мовлення, так і після наведених аргументів, які можуть бути послідовні, одиничні, або ж узагалі відсутні. Тобто структура мовлення більшості опитаних не має чітко виражених полюсів і варіюється залежно від особливостей ситуації міжособової взаємодії.

Найменший відсоток студентів (12,9 %) належить до групи прямий-розгорнутий комунікативно-мовленнєвий стиль. Таким чином, досліджувані рідко використовують поєднання некульмінаційної і вертикальної макроструктури із ланцюговою і комплексною

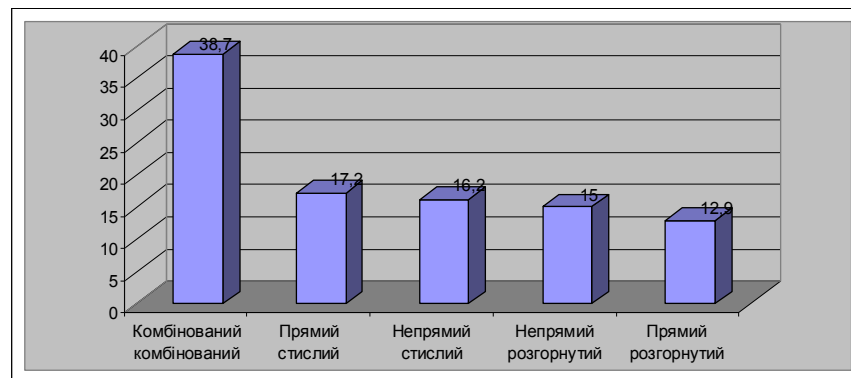

Рис. 1. Відсотковий розподіл студентів за групами з найбільшою щільністю об'єктів відповідно до комунікативно-мовленнєвого стилю, %

сною мікροструктурою. Студентам майже не притаманне висловлювання власної позиції на початку мовлення і послідовна взаємопов'язана її аргументація. Дещо більший відсоток (15 %) студентів використовує непрямий-розгорнутий стиль, тобто схильні спершу деталізувати та уточнити, а потім висловлювати чітку позицію щодо запропонованого питання. Використовуючи аргументи в своєму мовленні, учасники цієї групи, вживають їх декілька в послідовному та взаємопов'язаному порядку. 16 % студентів належать до групи непрямий-стислий стиль, що означає надання переваги кульмінаційній/горизонтальній макроструктурі в поєднанні з неланцюговою/некомплексною мікροструктурою. Тобто переважає тенденція висловлювання основної думки в кінці мовлення, яка не супроводжується жодним аргументом, натомість уточняється, деталізується і узагальнюється. Прямий-стислий комунікативно-мовленнєвий стиль притаманний 17,2 % студентів. Це свідчить про схильність деталізувати предмет розмови, зрідка використовуючи аргументи. Тобто дещо більш поширеним є застосування комунікативних прийомів некульмінаційної/вертикальної макроструктури в поєднанні з неланцюговою/некомплексною мікροструктурою.

Емпіричне дослідження структурно-функціональних особливостей комунікативно-мовленнєвих стилів студентів ґрунтується саме на теоретичному припущенні, що особистісні характеристики людини, у процесі узагальнення та упорядкування, створюють зміст елементів структури комунікативно-мовленнєвого стилю.

Можливість виявити якісно новий психологічний зміст, що відображає зв'язок між видами комунікативно-мовленнєвих стилів та особистісними характеристиками студентів забезпечує факторний аналіз, мета якого сконцентрувати вихідну інформацію, представлену у вигляді масиву даних і виразити якомога більшу кількість ознак через якомога меншу кількість характеристик. Чим тісніший зв'язок змінної із фактором, тим більшим є її факторне навантаження. До уваги нами беруться лише показники які перевищують 0,45, тобто пояснюють 20% дисперсії.

До *непрямого-розгорнутого* стилю увійшли такі фактори з достатнім навантаженням: емоційний, когнітивно-прогностичний, мотиваційний, аналітико-синтетичний і емоційно-результативний. При цьому, основний акцент робиться саме на емоційності процесу дискурсу, оскільки суб'єкт задіює такі функції емоційного інтелекту як активізуючу, адаптивну та регулятивну (табл. 1).

Таблиця 1. Фрагмент фактору «Емоційний»

№	Показник	Факторне навантаження
1	Самотивація	0,85
2	Емоційна обізнаність	0,821
3	Оцінка рівня досягнутих результатів	0,796
4	Емпатія	0,721
5	Керування своїми емоціями	0,71

Тобто, людина є конгруентною у спілкуванні, здатна актуалізувати психічні резерви в стресових ситуаціях та зберігає стан емоційної комфортності. Даний фактор в поєднанні зі співвіднесенням своїх можливостей відповідно до вже досягнутих результатів, забезпечує функцію емоційної самоідентифікації та саморегуляції суб'єкта в процесі взаємодії. І. Альтман та М. Говейн у своїй класифікації стилів комунікації також зазначали важливість міри включеності людини в групові, етнічні зв'язки, прояв активності, реакцію на комунікативні події, тобто саме емоційні переживання. Таке поєднання характеристик вчені інтерпретували як колективно-експліцитний стиль та стверджували, що його вико-

ристання сприяє зміцненню норм групи [2, с. 180-181]. Варто також згадати принцип відповідності стилю спілкування загальноприйнятим нормам поведінки в ситуації дискурсу, який В. В. Латинів використав у своїй типології мовленнєво-комунікативної поведінки [4]. Цей принцип також підкреслює особливе значення «емоційного» фактору в характеристичній досліджуваного стилю.

Структуру *прямого-розгорнутого* стилю склали фактори: прогностично-регулятивний, діяльнісно-оцінний, результативний, адаптивний, що пояснюється активізацією діяльнісної сфери суб'єкта комунікації (табл. 2).

Таблиця 2. Фрагмент фактору «Діяльнісно - оцінний»

№	Показник	Факторне навантаження
1	Засіб	0,791
2	Ціль	0,781
3	Складність завдання	0,749
4	Результат	0,709
5	Мотив зміни діяльності	0,678

Вміння структурувати свою поведінку в міжособовій взаємодії, прямо пов'язане з використанням на початку мовлення словесних повідомлень, які відображають чітку позицію щодо обговорюваного питання. Суб'єкт враховує всі складові структури своєї діяльності: ціль (бажаний кінцевий результат), засіб (ресурс, який людина готова задіяти для досягнення цілі) і результат (досягнення в підсумку). Якісний аналіз показників даного фактору демонструє тенденцію до індивідуалізму в процесі дискурсу на основі вміння регулювати свою поведінку. Це також

підтверджує І. О. Зимня характеризуючи мовленнєву діяльність як цілеспрямований, мотивований, активний процес прийому та (або) видачі повідомлення, організованого мовою та мовленням у спілкуванні людей [1].

До *прямого-стислого* увійшли: емоційний, мотиваційний, комунікативно-аналітичний і когнітивно-діяльнісний фактори. Можна зробити висновок, що людина із цим стилем на рівні з когнітивною сферою робить акцент також на емоційну складову взаємодії (табл. 3; 4).

Таблиця 3. Фрагмент фактору «Емоційний»

№	Показник	Факторне навантаження
1	Самотивація	0,878
2	Розпізнавання емоцій інших людей	0,812
3	Емоційна обізнаність	0,801
4	Емпатія	0,8
5	Керування своїми емоціями	0,788

Суб'єкт продуктивно здійснює розшифровку емоційної інформації, що сприяє формуванню емоційного досвіду, є конгруентним у спілкуванні, здатен актуалізувати психічні резерви в стресових ситуаціях та зберігає стан емоційної комфортності в процесі міжособової взаємодії. В. Н. Куніцина, розглядаючи змістові характеристики стилю спілкування, наголо-

шує на вагомості здібності до співпереживання і розуміння інших людей [3]. Це свідчить про значну перевагу в процесі дискурсу емоційної сфери особистості, яка схильна виражати свою позиції чітко на початку мовлення і не схильна підтримувати її будь-яким аргументами.

Таблиця 4. Фрагмент фактору «Когнітивно-діяльнісний»

№	Показник	Факторне навантаження
1	Кількість об'єктів в найбільшій групі	0,78
2	Засіб	0,77
3	Кількість виділених груп	-0,74
4	Ціль	0,50
5	Складність завдання	-0,48
6	Мотив змагання	-0,42

Цей фактор демонструє роль когнітивного стилю особистості та усвідомлення ресурсів, які людина готова задіяти при досягненні цілей в міжособовій взаємодії. Варто відмітити обернений зв'язок з оцінкою складності завдання та суб'єктивною значимістю перевершення рівня результатів співрозмовників. Доцільною видається паралель з владним стилем в типології мовленнєво-комунікативної поведінки В. В. Латинова, якому притаманні прагнення до домінування і суперництва, самовпевненість,

дратівливість, використання висловлювань, що знижують престиж співрозмовників [4].

Щодо комунікативно-мовленнєвого стилю *непрямий-стислий*, то його структуру утворили фактори: особистісно-оцінний, діяльнісний, емоційно-мотиваційний, інтепретативний і когнітивно-вольовий. Тобто, увага рівномірно розподіляється між емоційною, мотиваційною та когнітивною сферою особистості, що і зумовлює відповідний психологічний зміст (табл. 5; 6).

Таблиця 5. Фрагмент фактору «Емоційно-мотиваційний»

№	Показник	Факторне навантаження
1	Мотив уникнення	0,898
2	Емоційна обізнаність	0,75
3	Мотив самоповаги	0,737
4	Керування своїми емоціями	0,653
5	Самотивація	0,607

Використання кульмінаційної/горизонтальної макроструктури і неланцюгової/некомплексної мікроструктури передбачає залучення компонентів мотиваційної структури, пов'язаних одночасно з прагненням ставити перед собою все більш складні цілі та боязню наслідків високого результату. Також взаємозв'язок зі здатністю ідентифікувати, викликати та підтримувати позитивний модус емоцій в міжсо-

бовій взаємодії дещо пояснює таку нечітку позицію (відсутності формулювання власної позиції і її аргументації). Варто згадати змістову характеристику стилю спілкування за В. Н. Куніциною, яка полягає у домінуванні мотивації особистості, тобто потреби у спілкуванні та прийнятті, в емоційній підтримці, в самоствердженні [3].

Таблиця 6. Фрагмент фактору «Когнітивно-вольовий»

№	Показник	Факторне навантаження
1	Кількість виділених груп	0,749
2	Кількість груп, що складаються з одного об'єкту	0,728
3	Вольове зусилля	0,716
4	Кількість об'єктів в найбільшій групі	-0,679

Непрямий-стилий стиль безпосередньо пов'язаний із мовленнєво-мисленнєвими формами контролю пізнавальної діяльності й обробкою вербальної інформації і характеризує схильність суб'єкта до більш деталізованої категоризації вражень, більш точних стандартів в оцінці різних об'єктів, також люди з аналітичним типом мислення в ході спілкування звертають увагу в основному на явні фізичні властивості об'єктів. В цьому контексті доречною

видається згадка про когнітивний стиль «вузький діапазон еквівалентності» за М. О. Холодною [7].

Говорячи про *комбінований (прямий/непрямий)-комбінований (стилий/розгорнутий)* стиль варто зауважити, що до факторів із найбільшим навантаженням увійшли – мотиваційний, особистісно-регулятивний, когнітивно-емоційний, мотиваційно-результативний і аналітично-вольовий. Проте, найбільш істотний зв'язок із мотиваційною сферою особистості (табл. 7).

Таблиця 7. Фрагмент фактору «Мотиваційно-результативний»

№	Показник	Факторне навантаження
1	Мотив уникнення	0,79
2	Очікуваний рівень результатів	0,627
3	Мотив змагання	0,545
4	Складність завдання	0,464

Тобто, відсутність чітко вираженого полюсу макрота мікроструктури мовлення пов'язана з двома протилежними тенденціями: до уникнення високих результатів та, водночас, бажанням перевершити результати співрозмовника. Цьому фактору відповідає функціональна характеристика за О. В. Лібіним – декомпенсація, яка характеризує міру дисбалансу індивідуальних властивостей комунікантів, що пов'язано з результативністю поведінки і діяльності загалом [6].

Висновки. Отже, проведений теоретичний аналіз та емпіричне вивчення комунікативно-мовленнєвих стилів студентів дають нам змогу зробити ряд висновків.

1. Комунікативно-мовленнєвий стиль ми визначаємо як системну характеристику індивіда, яка зумовлює комунікативно-мовленнєву поведінку людини, і визначає провідний спосіб вирішення нею комунікативних задач, а також характер взаємодії з оточуючим світом за допомогою мовлення.

2. До комунікативно-мовленнєвих стилів із найбільшою щільністю об'єктів, виділених на основі дискримінантного аналізу, увійшли наступні п'ять: прямий-стилий, непрямий-стилий, прямий-розгорнутий, непрямий-розгорнутий, комбінований (прямий/непрямий)-комбінований

(складний/стилий). Найбільший відсоток студентів виявляють комбінований стиль, найменший – прямий-розгорнутий. Тобто, більшість студентів використовують різні способи аргументації в процесі дискурсу, а структура їх мовлення не має чітко виражених полюсів і варіюється залежно від особливостей ситуації міжособової взаємодії.

3. Факторний аналіз п'яти найбільш виражених комунікативно-мовленнєвих стилів серед досліджуваної студентської молоді дозволяє зробити висновки, щодо їх структури та психологічного змісту. У структурі всіх стилів активними виявились емоційна, мотиваційна, когнітивна та діяльнісна сфера особистості. Проте, все ж, спостерігаються деякі відмінності, зокрема, у непрямому-розгорнутому стилі основний акцент робиться на емоційності процесу дискурсу; в прямому-розгорнутому – на активізацію діяльнісної сфери суб'єкта комунікації; в прямому-стилому – на когнітивну сферу і емоційну складову взаємодії; в непрямому-стилому – увага рівномірно розподіляється між емоційною, мотиваційною та когнітивною сферою; у комбінованому стилі найбільш істотний зв'язок виявлений із мотиваційною сферою особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зимняя, И. А. Лингвопсихология речевой деятельности / И. А. Зимняя. – М.: Моск. психол.-соц. ин-т ; Воронеж : НПО «МОДЭК», 2001. С. 56.
2. Куликова Л.В. Коммуникативный стиль в межкультурной парадигме: монография / Л.В. Куликова; Краснояр. гос. пед. ун-т. – Красноярск, 2006. – 392 с.
3. Куницына В. Н. Межличностное общение : учебник для вузов / В. Н. Куницына, Н. В. Казаринова, В. М. Погольша. – Санкт-Петербург : Питер, 2002. - 544с.
4. Латынов, В.В. Стили речевого коммуникативного поведения: Структура и детерминанты / В.В. Латынов // Психологический журнал. – 1995. – № 6. – С. 90–100.
5. Пироженко Т.О. Коммуникативно-молчательный розвиток дошкільника: /Т. О. Пироженко. Науково-методичний посібник. Серія «Дитина замовляє розвиток» Тернопіль: Мандрівець, 2010. – 156с.
6. Стиль человека: психологический анализ / Под. ред. А. В. Либина. – М.: Смысл, 1998. – 310 с.
7. Холодная М. А. Когнитивные стили. О природе индивидуального ума / М.А. Холодная. 2-е изд. – СПб.: Питер, 2004. – 384 с.
8. Gudykunst, W. Culture and Interpersonal Communication / W. Gudykunst, S. Ting-Toomey, E. Chua. – Newbury Park, CA: Sage, 1988. – 278 p.
9. Suzuki, Sh. Gender-linked differences in informal argument: Analyzing arguments in an online newspaper // Women's Studies in Communication. – Vol. 29. – 2006. – P. 193-219.
10. Suzuki, Sh. Trait and Approaches to Explaining Argument Structures// Communication Quarterly. – Vol. 59 (1). – 2011. – P. 123-143.

REFERENCES

1. Zymnyaya, Y'. Linguistic psychology of speech activity` / Y'. A. Zymnyaya.. – М.: Mosk. the course of studies.-SOC. Institute ; Voronezh : NPO "MODEK", 2001. P. 56.
2. Kulykova L.V. Communication style in cross-cultural paradigm: monograph / L. V. Kulykova; Krasnoyar.state. PED. Univ. of Illinois – Krasnoyarsk, 2006. – 392 p.[3]
3. Куницына В. Н. Межличностное общение : учебник для вузов / В. Н. Куницына, Н. В. Казаринова, В. М. Погольша. – Санкт-Петербург : Питер, 2002. - 544с.
4. Latynov, V.V. Styles of verbal communication behavior: pattern and determinants / V. V. Latynov // Psychological journal. – 1995. – No. 6. – P. 90-100.
5. Pirozhenko T.O. Communicative-speech development of a preschooler: /T. O.Pirozhenko. Scientific-methodical manual. A series of "Child orders the development of the" Ternopil: Mandrel, 2010. – 156s
6. The style of the person: the psychological analysis / Ed. edited by A. V. Libin.. – М: Meaning, 1998. – 310 p.
7. Xolodnaya M. A. Cognitive styles. The nature of the individual mind / M. A. Xolodnaya. 2-e Izd. – SPb.: Piter, 2004. – 384 p.
8. Gudykunst, W. Culture and Interpersonal Communication / W. Gudykunst, S. Ting-Toomey, E. Chua. – Newbury Park, CA: Sage, 1988. – 278 p.
9. Suzuki, Sh. Gender-linked differences in informal argument: Analyzing arguments in an online newspaper // Women's Studies in Communication. – Vol. 29. – 2006. – P. 193-219.
10. Suzuki, Sh. Trait and Approaches to Explaining Argument Structures// Communication Quarterly. – Vol. 59 (1). – 2011. – P. 123-143.

The factor structure of various types of student's communicative-speech styles

Tsos Iu. A.

Abstract. The article presents the results of an empirical study of the student's communicative-speech styles. The concept of communicative speech style and its essential characteristics have been outlined. The percentage distribution of manifestation styles with the highest density of objects have been graphically shown (direct-succinct, indirect-succinct, direct-elaborate, indirect-elaborate, combined (direct/indirect, elaborate succinct)). The factor analysis of selected styles and its interpretation have been carried out. And the most essential factors of communication and their psychological content have been shown.

Keywords: *communicative-speech style, communicative-speech behavior, personal characteristics, factor structure.*

Факторная структура различных видов коммуникативно-речевых стилей студентов

Ю. А. Цесь

Аннотация. В статье приведены результаты эмпирического изучения коммуникативно-речевых стилей студенческой молодежи. Очерчено понятие коммуникативно-речевой стиль и указаны его существенные характеристики. Графически изображено процентное распределение проявления стилей с наибольшей плотностью объектов. Такими оказались: прямой-сжатый, не прямой-сжатый, прямой-развернутый, не прямой-развернутый и комбинированный. Осуществлен факторный анализ выделенных стилей и его интерпретация. Показаны наиболее существенные факторные связи и их психологическое содержание.

Ключевые слова: *коммуникативно-речевой стиль, коммуникативно-речевое поведение личностные характеристики, факторная структура.*